

»Ogromno delo, uspešno, vzorno!«¹

»Upravljanje« mej v Sloveniji v času povečanega prihoda migrantov 2015/2016

Abstract

“Tremendous work, successful, an exemplary job!” Border ‘management’ in Slovenia in the time of mass arrival of migrants

The aim of the article is to analyze events on the Slovenian border from the autumn of 2015 to February 2016 using concepts exploring borders, sovereignty, security and humanitarianism. The main research question touches upon the possible use of the border for the control of migration and management of sovereignty, especially in the name of security. The following methods were used: literature review, participant observation, and content analysis of the Facebook pages of the NGOs involved as well as printed Slovenian media (the *Delo* newspaper). Results show the possibility that Slovenia deliberately created a state of exception on its borders in order to be able to control and manage the migrant situation in the name of sovereignty and security.

Keywords: migrations, borders, state of exception, security, sovereignty, Slovenija

Jure Gombač is a senior research fellow at the Slovenian Migration Institute and a lecturer at the University of Nova Gorica in the European Master in Migrations and Intercultural Relations. (jure.gombac@zrc-sazu.si)

Povzetek

Članek analizira dogajanje na slovenski meji od jeseni 2015 do februarja 2016 s pomočjo konceptov o mejah, suverenosti, varnosti in humanitarnosti. Glavno raziskovalno vprašanje se dotika uporabe meje kot prakse za obvladovanje migracij in vzdrževanja suverenosti predvsem v imenu varnosti, manj pa človečnosti. Pri tem so bile uporabljene naslednje metode: pregled relevantne literature, opazovanje z udeležbo, analiza vsebine v dogajanje vpletenih nevladnih organizacij na Facebooku ter poročanja v slovenskih medijih (*Delo*). Rezultati kažejo možnost, da je Slovenija na svojih mejah namerno ustvarila izredne razmere, s pomočjo katerih je nato lahko v imenu varnosti in suverenosti obvladovala in nadzirala migrante na njihovi poti do Avstrije.

Ključne besede: migracije, meje, varnost, suverenost, izredne razmere, Slovenija

Jure Gombač je višji znanstveni sodelavec na Inštitutu za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU ter predavatelj na Univerzi v Novi Gorici na študijskem programu European Master in Migrations and Intercultural Relations. (jure.gombac@zrc-sazu.si)

¹ S temi besedami je državni sekretar Bojan Šefic 17. marca 2016 na sestanku z nevladnimi organizacijami na Ministrstvu za notranje zadeve ocenil dogajanje na slovenskih mejah v drugi polovici leta 2015 in na začetku leta 2016.

Uvod

Dogajanje na mejah Evropske unije v letih 2015/2016 ni nekaj novega ali nepričakovanega. Meje, ki imajo lahko glede na potrebe različne namene, so postale prostor, kjer se izvajajo prakse izključevanja, orodja, ki delijo (revne, obupane) migrantke/migrante od (srečnejših, bogatejših) »mobilnežev«, mobilnih subjektov (Andersson, 2014), »Druge« od »Nas«. To so prostori, kjer se dogajajo človeške tragedije in kjer kosi smrt. Od *pateras*, čolničev, v katerih so migranti iz Afrike pripuli do Kanarskih otokov, prek Ceute in Melille čez Gibraltar, vse do Lampeduze, Lezbosa, Kosa, Samosa, Iosa in drugih grških otokov ter navsezadnje t. i. balkanske poti, in številnih drugih, manj znanih smeri, migrantke/migranti iščejo nove priložnosti in možnosti za prihod v Evropsko unijo. Pri tem trdnjava Evropa s svojo politiko in pomočjo različnih agencij, akcij, operacij pozablja na lastno zgodovino in odgovornost, na solidarnost med ljudmi, medsebojno pomoč in človekove pravice.

Tudi t. i. balkanska pot ni nova migracijska smer. Konec prejšnjega tisočletja je namreč čez jugovzhodno Evropo in tudi čez Slovenijo že vodila migrantska pot, o kateri priča tudi statistika Ministrstva za notranje zadeve. Ta kaže, da je v letu 2000 slovensko mejo brez obveznih dokumentov prestopilo in bilo nato zadržanih 35.892 ljudi, na sami meji pa jih je policija 44.908 zavrnila. S slovensko mejo je tako imelo opravka 80.800 migrantk in migrantov, če seveda ne štejemo tistih, ki jih mejni nadzor ni zaznal. Leta 2001 je bilo njihovo število skoraj identično (80.788) (MNZ, 2001). Te številke sicer niso povsem primerljive z letoma 2015 in 2016, vendar pa zbujejo dvom glede trditev o presenečenju, neizkušenosti in nepripravljenosti ustreznih institucij, ki nadzorujejo in upravljajo takšne situacije.

Ta pot je Slovenijo – zaradi najrazličnejših ukrepov s področja upravljanja meja na nacionalni, regionalni ravni in na ravni EU – v prihodnjih letih obšla, znova pa je postala aktualna spomladi leta 2015, najprej kot 2500 kilometrov in 12 dni dolga preizkušnja po skritih poteh čez hribe in doline Grčije, Makedonije do Srbije in Madžarske, nato pa je zaradi postavitve rezalne žice na meji med Madžarsko in Srbijo in pozneje še med Madžarsko in Hrvaško spet zavila tudi na slovensko mejo in čez njo.

Cilj tega besedila je poskus analize dogajanja na slovenski meji in v Sloveniji v času množičnega prihoda migrantov in migrantk konec leta 2015 in v začetku leta 2016 s pomočjo konceptov o mejah, suverenosti, varnosti in človečnosti, ki so teoretski okvir za analizo podatkov. Te mi je uspelo zbrati s pomočjo naslednjih metod: pregledom relevantne literature, terenskim delom (opazovanje z udeležbo² ter neformalnimi pogovori z vpletenimi akterji), analizo vsebine Facebook strani v dogajanje vpletenih nevladnih in vladnih organizacij ter aktivističnih skupin (Are you serious, Refugee camp – BREŽICE; RIGONCE; DOBOVA1, DOBOVA 2 – Slovenia,

² Od konca oktobra do decembra 2015 sem kot prostovoljec pomagal v različnih zbirnih centrih.

Calais Migrant solidarity, No borders, idr.) in poročanja v slovenskih medijih (*Delo*).

Glavno raziskovalno vprašanje se glasi: Kako je Republika Slovenija uporabila svojo mejo v želji obvladati in usmerjati migracije na eni strani in ohraniti suverenost na drugi, katera vprašanja (varnost, človečnost) so bila zanjo pomembna in katere probleme je ustvarila tako, da je lahko uporabila tiste rešitve, ki jih je sama s pomočjo t. i. »varnostnih agencij« v preteklosti že oblikovala (Bacchi, 2009).

Teoretska štiriperesna deteljica: meje, suverenost, varnost in človečnost

Meje, suverenost, varnost in človečnost so kot koncepti v zadnjem času zelo izpostavljeni tako v teoretskih diskurzih, povezanih z migracijami, kot tudi v praksi. Na kratko bi lahko rekli, da se s pomočjo meja v službi nacionalnih ideologij skuša ohraniti suverenost držav, v imenu varnosti se legitimizirajo ostri ukrepi proti migrantkam/migrantom, prek humanitarnih diskurzov pa se takšne prakse kritizirajo v imenu spoštovanja človekovih pravic, človečnosti in solidarnosti. Temu sledijo najrazličnejše politike in prakse, ki postanejo še posebej otipljive prav na mejah. Tam se v imenu obrambe suverenosti ustvarja t. i. »mejni spektakel« (De Genova, 2013), kjer se med seboj na »spektakularen« način prepletajo prakse varnostnih organov in humanitarnih organizacij. Vse, kar se je na meji v slovenskih zbirnih centrih dogajalo v obravnavanem času, je bilo naravnost prepojeno bodisi z varnostnimi bodisi s humanitarnimi diskurzi. In največkrat je varnostni diskurz prevladal predvsem v imenu nemotenega delovanja t. i. *Balkan Expressa*, tj. čim hitrejšega transporta migrantov skozi Slovenijo v Avstrijo ne glede na posledice.

A meje se ne nahajajo več le na obrobju držav, temveč tudi v njihovi notranjosti v obliki zbirnih centrov, azilnih domov ter drugih institucij, pa tudi daleč onkraj njih, na schengenski meji, v Turčiji, Maroku, Alžiriji ... Gre za kompleksno dogajanje in napetosti med različnimi načini vladanja, politikami, diskurzi, praksami, ki so med seboj prepleteni in katerih odnosi se spreminjajo glede na razmerja moči in različne aktualne dogodke.

Meje

Meje so postale prostori tisočeri možnosti. So eden ključnih elementov za utrjevanje nacionalne ideologije in identitete, instrument državne politike in simbol suverenosti (De Genova, 2013). Nanje lahko gledamo kot na neprekinjeno črto, ki kaže doseg suverenosti določene države (Neocleous, 2003). A meje bolj kot vojaške in ekonomske prakse danes stopajo v ospredje kot prostori upravljanja z različnimi akterji, predmeti in procesi, katerih skupni imenovalac je mobilnost (Rumford, 2006). Državne meje se vse bolj spreminjajo v simbolične in regulatorne instrumente znotraj strategij nadzora migracij (Walters, 2011). Étienne Balibar

mejo razume kot zapleteno mrežo, ki hkrati sega daleč čez in globoko v notranjost ozemlja držav (Balibar, 2004). Kot taka je veliko učinkovitejša pri t. i. politikah razmejevanja (*debordering*) in omejevanja (*rebordering*), ko se na zunanje meje EU kopiči policijske (FRONTEX) in vojaške (NATO) enote ter tehnične ovire, da bi lahko meje med članicami EU ostale odprte (Bloch, Sigona in Zetter, 2014). Tudi t. i. daljinsko upravljanje (*remote control*) meja (Guiraudon in Lahav, 2000), ko že daleč pred vstopom v samo državo migrante ločijo na »zaželenene« in »nezaželenene« z vizumskimi politikami, *hotspoti*, varnostnimi conami, preverjanjem zunaj ozemlja nacionalne države ter kaznovanjem letalskih, ladijskih in avtoprevoznikov, ki prevažajo migrante brez dokumentov, je praksa, ki presega klasično razumevanje meja (Walters, 2011). Prav tako »klasično« razumevanje meja presega razmišljanje Sygmunta Baumana, ki opozarja, da so se v globaliziranem svetu zaradi globalnega kapitalizma meje spremenile v prave zunajteritorialne mejne dežele, kjer »domujejo begunci, gverilci, banditi in preprodajalci drog, ki ogrožajo ,našo' stran meje« (Bauman, 2004: 90). Nicholas de Genova govori o t. i. »spektaklu na meji«, ko se na meji oblikuje posebna scena izključevanja, zaradi katere se zaustavi, zadrži ali odžene vse tiste, ki so nezaželeni. Sočasno se zdi tudi, da meja izkazuje, potrjuje in legitimizira domnevno naravnost in nujnost takšnega izključevanja. Konkretna praksa mejne politike se prepletejo s temi predstavami, da bi migrantovo »ilegalnost«, ki je seveda skonstruirana (Calavita, 2005), spremenile v resničnost (De Genova, 2015). Sandro Mezzadra pravi, da meje niso nevtralna razmejitvena črta, temveč simboli moči, ki vsiljujejo vključevanje in izključevanje. Privilegirane dominantne hegemonije aktivno nadzirajo svojo mejo, da bi morebitne prestopnike zadržale na »drugi strani« (Mezzadra, 2004). Kot taka je meja lahko nevarna, saj tovrsten »nadzor«, ki izhaja s pozicije moči, lahko povzroči in dejansko povzroča tragedije.

Izzivi na meji so veliki, saj se tu združita »zunaj« in »znotraj«, opozarja Emma Haddad. Tisti, ki ilegalno prečka mejo, spodkopava njeno avtoriteto in lahko »onesnaži« notranjost, ki jo meja skuša zaščititi. Begunci so na meji konstruirani kot grožnja, ki se oblikuje okoli štirih osi: družbeno-ekonomske, varnostne, identitetne in politične. Zlasti v varnostnem diskurzu se vzdržujejo številni miti, ki begunca konstruirajo kot potencialni vir »onesnaženja« (nevarnosti). »Begunci povzročajo brezposelnost in šibijo ekonomijo! Prisotnost beguncev je znak izgube nadzora nad suverenimi mejami in kljubovanje avtoriteti! Begunci ogrožajo narodno identiteto države gostiteljice in tako načenjajo družbeno kohezijo! Begunci prinašajo bolezni in pomenijo grožnjo za zdravje in dobro počutje državljanov!« (Haddad, 2007: 126). Večina nacionalnih držav deluje, kot da bi bilo mogoče pri nadzorovanju meja vse to preprečiti z ustrežno politiko trde roke.

Suverenost

Nacionalne države razumejo in uporabljajo mejo kot orodje različnih vidikov vladanja. Eden takšnih vidikov je prav gotovo tudi grožnja izgube suverenosti. Že Saskia Sassen se je v povezavi z migracijami in globalizacijo spraševala o vlogi in smislu suverenosti ter možnosti izgube nadzora (Sassen, 1996). Nemški politični teoretik Carl Schmitt je suverenost razumel kot moč, ki omogoča razglasitev izrednih razmer. To naj bi se zgodilo v razmerah sistemske krize, ko se zamajajo temelji in oblika politične avtoritete. V takih primerih naj bi zakon prenehal veljati kot režim normativne pravice in deluje po logiki izjem. Gre za odmik od logike demokratične politike k logiki politične pripadnosti, po kateri zakoni države ne omejujejo več. Za takšne izjeme je značilna neomejena avtoriteta. Suverena moč ostaja, medtem ko se veljavnost zakonov umika (Schmitt, 1985).

Miriam Ticktin ugotavlja, da država suverenost vedno vzpostavlja na meji. V primeru krize suverenosti, ko izjeme zamenjajo norme, je ravno meja tisti prostor, kjer nadzor in zagotovila »normalnega« pravnega reda najprej prenehajo veljati. Na meji in v primerno ograjenih prostorih znotraj države se začno vzpostavljati začasni prostori nadzora, kjer se preverja upravičenost ljudi do vstopa v državo (Ticktin, 2005). Ti prostori močno spominjajo na taborišča, o katerih je razmišljal filozof Giorgio Agamben. Taborišče je po njegovem mnenju prostor, ki nastane takrat, ko izredne razmere postanejo pravilo. Ideja taborišča je normalizacija izrednih razmer. Nasilje in kršitve, do katerih prihaja v takšnih prostorih v imenu ohranitve suverenosti in nadziranja migrantskih tokov, se nadaljujejo. »Agenti države«, ki delujejo tam, lahko tudi »nekaznovano ubijajo« in ostajajo nekaznovani, ker se zakoni izvajajo selektivno (Agamben, 2004). V teh prostorih je vladavina prava zreducirana na vladavino policije, ki deluje v izrednih razmerah. Logika takega delovanja je naslednja: dokler se spet ne vzpostavijo normalne razmere, je izjema upravičena zaradi zagotavljanja miru in pravic (Ticktin, 2007).

Varnost

Na migracije se danes čedalje pogosteje gleda kot na vprašanje varnosti. Večina vlad v EU je v imenu zaščite meja, reda in identitete družbe sprejela diskurz strahu pred migracijami in migranti (Bigo, 2006). Ta retorika je pripeljala do nastanka schengenske meje (Bloch, Sigona in Zetter, 2014).

Predvsem politiki, policija, vojska in varnostno-obveščevalne službe predstavljajo migracije kot problem, ki ogroža »našo« varnost. Gre za specifičen način vladanja (Foucault, 1997). Agencije nadzora, kot jih imenuje Didier Bigo, so razvile svoje metode kontrole in nadzorovanja, svoje opredelitve nevarnosti za državo in družbo ter vodijo tako imenovani menedžment nelagodja (Bigo in Tsoukala, 2008). Agencije nadzora konstruirajo »probleme« in težave, povezane z migracijami in migrantkami/migranti na tak način, da lahko za njihovo reševanje uporabijo svoje

tradicionalne metode (Bigo, 2005). Tako sme recimo policija uporabiti opremo, pooblastila in metode, ki se drugače uporabljajo na demonstracijah in varnostno tveganih športnih prireditvah, vojska z razkazovanjem svoje moči na meji opozarja morebitne »prestopnike« (meje), varnostno/obveščevalne službe pletejo svoje mreže po sosednjih državah, pridobivajo nove informacije ter izvajajo najrazličnejše preverjanje prek mednarodnih in drugih podatkovnih baz.

A v takšnih politikah nastajajo vrzeli. Bolj kot za učinkovito izpolnjevanje ukazov gre za simbolno politiko. Kot dokazujejo dogodki z mej na balkanski poti jeseni leta 2015 in pozimi 2016 je mit o učinkoviti »trdnjavi Evropi« iluzija. Če vojaške enote in policija povsod ne zaprejo meje, je militarizacija meje neučinkovita. Zelo težko je namreč zaustaviti ljudi, ki so trdno odločeni, da bodo prečkali mejo, kar se je že neštetokrat pokazalo v Ceuti in Melili, na Sredozemskem morju, na balkanski poti in drugod po svetu.

V Evropski uniji je nadzorovanje sočasno pogostejše, toda manj učinkovito, kar povzroča težave ljudem, ki upoštevajo zakonodajo in pravila prestopanja mej, ne morejo pa ustaviti ljudi, ki jih ne upoštevajo (Bigo, 2006). Ta vrzel je povezana z retoriko o invaziji in s potrebo po nadzoru na meji na eni strani in z že omenjeno prakso »daljinskega upravljanja« meja na drugi, ko nadzor ne poteka več samo na meji, temveč se pomika bodisi stran od državnega ozemlja (na konzulate v tujini, *hotspote*) bodisi v notranjost ozemlja, kjer vsi lahko postanemo »mejni policisti« (Nyers, 2009). Zaradi vseh teh vrzeli prihaja do med seboj povezanih »preigravanj« na politični, medijski in birokratski ravni.

V političnih igrah nekatere politične stranke zahtevajo ostrejšše ukrepe proti »migrantom«. Posvojijo apokaliptično verzijo kaotičnega sveta, propada civilizacije, ki naj bi ji od zunaj grozili »Tujci«, »Drugi«, od znotraj pa pomanjkanje moralnih vrednot in prisotnost notranjega sovražnika. Zahtevajo ostre varnostne ukrepe in programe, dokončne rešitve in militarizacijo družbe (Bigo, 2006).

Nekatere politične stranke sicer zavračajo takšne rešitve, vendar pa niso povsem prepričane o svojem prav, saj verjamejo, da takšen diskurz in ponudba ostrih ukrepov odvrčata njihove volivce in jim znižujeta javno podporo. Zato želijo dokazati, da »ukrepajo«, toda hkrati zgolj deklarativno ostajajo humanitarne. A takšne prakse so problematične. Oblikuje se namreč retorika o zaščiti meje kot temelja nacionalne suverenosti, kar pa ne pomeni, da so meje nadzorovane tudi v praksi. Ko namreč vlada želi dokazati, da obvladuje položaj na meji, od varnostnih agencij zahteva rezultate. Od politikov se nato lahko zahteva, da prevzamejo odgovornost za prihod beguncev, migrantov brez dokumentov, ki jih ni bilo mogoče zaustaviti. V tem primeru postane jasno, da se bolj poigravajo s simboli (recimo oklepniki na meji, rezalna žica) kot z učinkovitimi ukrepi (Bigo, 2002).

Tudi vloga medijev v teh igrah je izjemno pomembna. Z objavami in izborom tem ustvarjajo pritisk na politike in njihove ideje reševanja migrantske problematike s tem, da pozivajo k hitrim odgovorom na pereče in zapletene probleme ter da se odzivajo na številna vprašanja, ki lahko prihajajo iz vrst skrajne desnice

in nasprotnikov priseljevanja. Prav tako so ponavljajoči se posnetki, fotografije, naslovnice in posebne oddaje na temo migracij ključne za uokvirjanje migracij v varnostno paradigmo. Mediji, skupaj s politiki tako z leve kot desne, naslavljajo naslednje strahove ljudi: demografske, kot je recimo nenadna »poplava« beguncev, staranje prebivalstva, postopna »invazija« zaradi razlik v rodnosti; nelagodje (domnevna neprijaznost, agresivno obnašanje, »neciviliziranost«); zmanjševanje socialnih pravic, strah pred razkrojem države blaginje; večja prisotnost vernikov religij, ki se jih dojema kot grožnja sekularnosti in toleranci; transnacionalnost (uničenje nacionalnih vrednot); povezave med priseljenci in terorističnimi organizacijami zunaj države itd. (Bigo, 2006).

V birokratske igre se vpletajo tudi nekateri deli javne uprave, različne nevladne in zasebne agencije za varnostna vprašanja, ki lahko pridobijo proračunski denar, če so prepričljivi v svojem konstruiranju diskurza o »resničnem« sovražniku, ki naj bi ogrožal državo. Toda zaposleni v teh ustanovah lahko konstruirajo takšnega sovražnika tudi zaradi lastnih koristi (kariera, status in prihodek). Prav migranti so pogosto tarča teh konstruktov, ko se jim pripisuje od t. i. majhnega prestopništva in vandalizma (predvsem med priseljenko mladino) do organiziranega kriminala in terorizma. V varnostni okvir spadajo seveda tudi migrantski tokovi, ki naj bi ogrožali suverenost države. Različne varnostne agencije so tako neposredno zainteresirane za družbeno konstrukcijo groženj, ki migracije spreminjajo v glavni vzrok za družbene probleme. To jim prinaša prednost v boju za sredstva in legitimiteto. Varnost namreč postane najpomembnejša vrednota v svetu, kjer vlada kaos tako zunaj kot znotraj meja (Bigo, 2002).

Človečnost

Didier Fassin poudarja, da se na človečnost sklicuje tisti način vladanja, ki v sodobno politiko uvaja moralne občutke in ki politiko pravic zamenja z etiko trpljenja in sočutja. Kljub tej etiki in zaradi te etike človečnost prav tako uvaja neenakosti s tem, da nekatera življenja predstavi kot pomembnejša od drugih. »Ker ne moremo pomagati vsem, pomagamo samo nekaterim, izbranim.« (Fassin, 2012: 3) Posledice takega vladanja so nepredvidljive, saj nezmožnost pomagati vsem vodi včasne rešitve, namenjene le nekaterim, to pa vse tiste, ki pomagajo pri humanitarnem delu, spravljajo v stisko in s tem v t. i. pregorelost zaradi sočutja (Fassin, 2005).

»Ogromno, uspešno, vzorno«

Avgusta 2015 je postalo čedalje bolj očitno, da bodo migranti prestopili tudi slovensko mejo. Madžarska je že v začetku julija 2015 začela graditi žičnato ograjo na meji s Srbijo, v začetku septembra je svoja vrata za begunce na stežaj odprla

Nemčija, razmere na Hrvaškem, kamor je samo med 16. in 20. septembrom prišlo okoli 25.000 migrantov, pa so jasno nakazovale morebiten razvoj dogodkov in na humanitarno katastrofo, ki bi lahko nastala.

Čeprav je minil še dober mesec do zaprtja madžarske meje s Hrvaško in množičnega prihoda migrantov v Slovenijo, le-ta nanj ni bila pripravljena. Ena od razlag je, da je Slovenija s svojo »nepripravljenostjo« na приход beguncev konec poletja in vso jesen namerno ustvarjala položaj, ki ga je potem lahko »obvladala« le še z izrednimi razmerami na mejah v imenu obrambe lastne suverenosti. Tako je namreč lahko rešila kar nekaj izzivov, pred katere je bila postavljena.

Na mednarodni ravni je kot podpisnica mednarodnih konvencij, sporazumov in pogodb, kot so recimo Konvencija o statusu beguncev, Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic, Schengenski sporazum, dublinska uredba zaradi »izrednih« razmer na meji lahko spregledala nekatere zaveze, pravice in standarde, povezane s pravicami beguncev in mejnim režimom. Položaj je nekoliko spominjal na leto 1992, ko so begunci iz BiH v Sloveniji dobili t. i. začasni begunski status, ki bosanskim beguncem ni omogočal nekaterih pravic iz Konvencije o statusu beguncev.

Prav tako je Slovenija glede na Schengenski sporazum čez mejo spustila le tiste migrante, ki so imeli veljavne dokumente in ustrezne vizume za vstop v schengensko območje, medtem ko bi drugi morali zaprositi za mednarodno zaščito. To bi zaradi obveznih postopkov v zvezi s pridobitvijo ali zavrnitvijo prošnje za ustrezní status (prošilec za azil, subsidiarna zaščita) pomenilo (pre)hudo obremenitev za institucije, ki so pooblašene za vodenje teh postopkov in ki so v prejšnjih letih obravnavale le po nekaj sto prošenj na leto.

Odprla se je tudi problematika otrok brez spremstva, saj se starost pri »registraciji« ni problematizirala in se je mladoletne spuščalo naprej, čeprav bi jih bilo treba čim prej zaščititi z ustreznim statusom in pomočjo. Skrb zanje se je preložila na Avstrijo in Nemčijo.

Tudi t. i. »začasno registracijo« na meji, ki jo prej lahko označimo za popis osebnih podatkov beguncev, nikakor pa kot popis podatkov, ki je predpisan v postopku prošnje za mednarodno zaščito, lahko razumemo kot poskus izogibanja potencialni situaciji, ko bi lahko po dublinski uredbi v Slovenijo vrnili vse zavrnjene prosilce za azil iz Zahodne Evrope, ki so bili pri nas prvič popisani.

Na državni ravni se je Slovenija zaradi gospodarske krize in z njo povezano podhranjenostjo kadrov (policija, vojska, civilna zaščita, Rdeči križ), pomanjkanjem financ ter drugih razlogov znašla pred velikimi težavami, kako oskrbeti in namestiti tako veliko število ljudi. Država je zaradi »nevarnosti na meji« tam uvedla »izredne razmere« ter se zatekla k vrsti začasnih rešitev, zaradi česar je prišlo do serijskega kršenja človekovih pravic in zniževanja humanitarnih standardov. Na mejah so zrasli t. i. »zbirni centri«, ki so po informacijah različnih nevladnih organizacij (recimo hrvaške Are you Syrious, ki je zbirala podatke o dogajanju v posameznih zbirnih centrih vzdolž balkanske poti), pričevanju migrantov, nekaterih novinarjev in prostovoljcev bolj spominjali na taborišča, o katerih je razmišljal Agamben. Ljudje so v

njih izgubili »pravico do pravic« (Arendt, 1951). Čeprav so bili begunci v Sloveniji prisotni le kratek čas, se je v »zbirnih centrih« razvila »kultura« agentov države, ki so v imenu reda in varnosti kršili človekove pravice in zniževali humanitarne standarde. Večinoma so jo udeleževali uradni organi, zaradi zahtevnih razmer pa se je ta preskok lahko zgodil tudi prostovoljcem humanitarnih organizacij, zaposlenim prek javnih del, civilni zaščiti, zaposlenim na železnici ... Prihajalo je do zapletenih situacij, ko so se prostovoljci in humanitarni delavci morali odločati, komu pomagati in komu ne, ter t. i. izčrpanosti zaradi sočutja zaradi ekstremnih razmer, ki so jim bili priča in v katerih so morali delati (Fassin, 2012).

Če k temu dodamo še izkušnjo samih migrantov, je jasno, da so po obravnavi na slovenski meji le redki zaprosili za azil v Sloveniji. V enem od intervjujev, ki jih je opravil kolega v nemškem zbirnem centru, je eden od sirskih beguncev slovensko izkušnjo označil za »pekel na zemlji«. ³ Lahko bi rekli, da so »izredne razmere« na meji v imenu ohranitve suverenosti in varnosti dosegle tudi ta cilj.

Medtem je v državi vrelo na političnem, medijskem in birokratskem področju. Nekatero politično stranke in posamezniki so od vlade zahtevali ostrejšo ukrepe proti migrantom. Opozarjali so na »onesnaževanje« in strašili z brezposelnostjo domicilnega prebivalstva, šibko slovensko ekonomijo, ki naj ne bi bila kos takšnim izzivom, izgubo nadzora nad mejami in s tem državne suverenosti, kljubovanje avtoriteti s strani migrantov, grožnjo narodni identiteti in kulturi, svarili pred boleznimi in opozarjali na varnostne vidike problematike. S pomočjo fotografij in posnetkov so slikali apokaliptične prizore in svarili pred tem, da Slovenija postane »begunski žep« zaradi dozdevno preveč popustljive politike. Prišlo je tudi do zahteve po militarizaciji družbe (ustanovitve narodne garde). Vlada je odgovarjala predvsem z dejanji, kot so bili postavitve oklepnikov in rezalne žice na meji s Hrvaško in dogovori z drugimi državami na balkanski poti o čim hitrejšem transportu migrantov v Zahodno Evropo.

V medijih so bile analize aktualnih dogodkov naravnane na strahovanje ljudi: na povezave med priseljenci in terorističnimi organizacijami zunaj države so opozarjali z napadi v Parizu, na islamofobijo in strah pred transnacionalnostjo, ki so ju podpihovali z novicami o domnevnih terorističnih centrih za urjenje v »srcu Slovenije« ter ponovno problematizirali gradnjo mošeje v Sloveniji, nelagodje (neprijaznost, agresivno obnašanje, neciviliziranost) pa so zbujali dogodki v Kölnu, ki so transparente o »rapefugees« naplavili vse do Kidričevega.

Igre birokratskih ustanov so bile precej manj vidne, subtilne in javnosti bolj prikrite. Eden glavnih akterjev na področju migracij v Sloveniji in varovanja njenih meja je Ministrstvo za notranje zadeve, ki del svojih sredstev pridobiva tudi prek skladov Evropske unije AMIF (Sklad za azil, migracijo in vključevanje) in ISF (Sklad

³ To mi je 8. decembra 2015 v Interkulturelle Arbeitsstelle IBIS v Oldenburgu v neformalnem pogovoru povedal raziskovalec, ki intervjuva migrante v zbirnih centrih in drugih institucijah, namenjenih migrantom, v Nemčiji. Intervjuji in analiza v času pisanja tega članka še niso bili objavljeni.

za notranjo varnost). Gre za institucijo, ki ta področja trdno drži v svojih rokah. Svoje zadolžitve (in sredstva) le redko zaupa drugim ministrstvom, raziskovalnim ustanovam, nevladnim organizacijam in zainteresirani javnosti. V času, ko se je povečalo število migrantov na slovenski meji, je prav policija v zbirnih centrih z uveljavljenimi tradicionalnimi metodami skrbela za varnost, registracijo in čim hitrejši transport migrantk/migrantov od hrvaške do avstrijske meje. Glede na nedavno ostro kritiko Slovenske vojske, ki jo je izrekel njen poveljnik, predsednik države RS,⁴ Ministrstvo za notranje zadeve (p)ostaja eden glavnih sil, ki naj bi skrbela za varnost v Sloveniji.

Sklep

Večina dogodkov, ki so jih v preteklih mesecih sprožile migracije skozi Slovenijo, ne bi smela presenečati. V preteklosti so bili migrantke in migranti zaradi ostre politike na mejah, (namerno) pomanjkljive zakonodaje v primeru migrantskih delavk in delavcev, selektivne azilne politike in pomanjkanja idej, strategij in programov na področju integracije potisnjeni na rob vidnosti. Jeseni leta 2015 in v začetku leta 2016 to ni bilo več mogoče. Migranti so postali »vidni«, pretresli so evropske države in v ospredje postavili številna vprašanja. Tudi v Sloveniji, ki se je skoraj šestnajst let po zadnjem večjem prihodu migrantov skrivala za svojimi mejami in negovala domnevno suverenost. (Samo)zadovoljna, da kljub schengenski meji s Hrvaško zaradi dvostranskih sporazumov nimamo zunanjih meja, skozi katere bi v večjem številu prihajali migranti. Zadovoljna s svojim majhnim azilnim sistemom in integracijsko hiško. Zadovoljna, da problemi bolj pereče zadevajo druge države in da smo premajhni/prerevni/neatraktivni, da bi bili lahko solidarni. Ta utvara je nato hitro izpuhtela (a zdi se, da se ponovno utrjuje). Od zanikanja do prebujenja, od strahu do dokončne prevlade varnosti nad človečnostjo, od navideznega miru do izrednega stanja. Od rezalne žice in tankov na meji, do aktivnega uresničevanja politike daljinskega upravljanja migracij na makedonsko/grški meji in v Turčiji, zaradi česar smo, bolj kot kdajkoli prej, soodgovorni za nečloveške razmere na makedonsko/grški meji in trenutne smrti migrantov v Sredozemskem morju.

Problem Slovenije na področju t. i. *migration managementa* je v tem, da se politika, javne institucije, mediji in tudi javnost nič ne naučijo iz lekcij, ki so se jih v preteklosti že naučile, ali pa namerno pozabljajo nanje. Kljub skrbi za hrvaške, bosanske in kosovske begunce konec prejšnjega tisočletja, migrantski situaciji v letih 1999–2002 in spremljanju smrti na schengenski meji se zdi, kot da politikom svoje rešitve na področju migracij uspejo vsiliti vedno iste agencije nadzora, ki

⁴ Predsednik države je kot vrhovni poveljnik oboroženih sil iz poročil Generalštaba slovenske vojske ugotovil, da je Slovenska vojska je že tretje leto zapored na najnižji ravni pripravljenosti delovanja. Več glej na Predsednik RS, 2016.

vztrajajo pri varnostnih vidikih »obvladovanja« migracij in izrednih razmerah na meji, zbirnih centrih, azilnih domovih.

A nevarnost vladanja s pomočjo izrednih razmer je, da lahko postane pomembno orodje za reševanje »nerešljivih« političnih problemov ne le v primeru migracij. Sčasoma lahko tak način vladanja postane nekaj vsakdanjega, normalnega. Prav zaradi takšnih razmer v svojih državah (tudi) v Slovenijo prihajajo migranti. Toda tudi številni slovenski državljani postajajo migranti. Na to opozarja dejstvo, da poleg čedalje pogostejšega izseljevanja mladih v tujino zaznavamo tudi veliko rast t. i. napotnega dela, saj je bilo v letu 2015 izpolnjenih 126.185 obrazcev A-1, ki omogočajo napotovanje delavcev iz Slovenije v tujino.⁵ Ali gre pri njih prav tako za primer, ko je politika vladanja z izrednimi razmerami, ki je tako domača pri upravljanju migracij, segla tudi na druga področja, kot je zaposlovanje?

Literatura

- AGAMBEN, GIORGIO (2004): *Homo sacer: suverena oblast in golo življenje*. Ljubljana: Študentska založba.
- ANDERSSON, RUBEN (2014): *Illegality, Inc.: Clandestine Migration and the Business of Bordering Europe*. California, Oakland: The California University Press.
- ARENDT, HANNAH (1951): *The origins of totalitarianism*. NY, New York: Harcourt, Brace and Co.
- BACCHI, CAROL (2009): *Analysing Policy: What's the problem represented to be?* Australia: Pearson.
- BALIBAR, ÉTIENNE (2007): *Mi, državljani Evrope? Meje, država, ljudstvo*. Ljubljana: Sophia.
- BAUMAN, ZYGMUNT (2002): *Society Under Siege*. Cambridge: Polity Press.
- BIGO, DIDIER (2002): Security and immigration: toward a critique of the governmentality of unease. *Alternatives: global, local, political* (27): 63–92.
- BIGO, DIDIER (2014): The (in)securitization practices of the three universes of EU border control: Military/Navy–border guards/police–database analysts. *Security Dialogue* 45: 209–225.
- BIGO, DIDIER IN ANASTASSIA TSOUKALA (2008): Understanding (In)Security. V *Terror, Insecurity and Liberty: Illiberal practices of liberal regimes after 9/11*, D. Bigo in A. Tsoukala (ur.), 1–9. Oxon and New York: Routledge.
- BLOCH, ALICE, NANDO SIGONA IN ROGER ZETTER (2014): *Sans Papiers, The Social and Economic Lives of Young Undocumented Migrants*. London: PlutoPress.
- CALAVITA, KITTY (2005): *Immigrants at the Margins: Law, Race, and Exclusion in Southern Europe*. NY, New York: Cambridge University Press.
- DE GENOVA, NICHOLAS (2004): The Legal Production of Mexican/Migrant Illegality. *Latino*

⁵ Za več podatkov o problematiki napotitev v tujino glej spletno stran Napoteni delavci.

- Studies* (2): 160–185. London: Palgrave Macmillan Ltd.
- DE GENOVA, NICHOLAS (2013): Spectacles of migrant 'illegality': the scene of exclusion, the obscene of inclusion. *Ethnic and Racial Studies* 36(7): 1180–1198.
- FASSIN, DIDIER (2005): Compassion and Repression: The Moral Economy of Immigration Policies in France. *Cultural Anthropology* 20(3): 362–387.
- FASSIN, DIDIER (2012): *Humanitarian reason: A Moral History of the Present*. CA, Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
- FOUCAULT, MICHEL (1997): Security, Territory, and Population. V *Michel Foucault, Ethics: Subjectivity and Truth*, P. Rabinow (ur.), 67–71. New York: The New Press.
- GUIRAUDON, VIRGINIE IN GALLYA LAHAV (2000): Comparative Perspectives on Border Control: Away from the Border and Outside the State. V *The Wall Around the West: State Borders and Immigration Controls in North America and Europe*, P. Andreas in T. Snyder (ur.): 55–77. Maryland, Lanham: Rowman and Littlefield.
- HADDAD, EMMA (2007): Danger happens at the Border. V *Borderscapes, Borderlines series* 29, P. K. Rajaram in C. Grundy-Warr (ur.), 119–136. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- MINISTRSTVO ZA NOTRANJE ZADEVE (B. D.): *Sklad za notranjo varnost in sklad za azil, migracije in vključevanje (2014–2020)*. Dostopno na: http://www.mnz.gov.si/si/o_ministrstvu/crpanje_evropskih_sredstev/sklad_za_notranjo_varnost_in_sklad_za_azil_migracije_in_vkljucivanje_2014_2020/ (6. maj 2016).
- MINISTRSTVO ZA NOTRANJE ZADEVE (2001): *Poročilo o delu policije za leto 2001*. Dostopno na: <http://www.policija.si/index.php/statistika> (5. maj 2016).
- MEZZADRA, SANDRO IN BRETT NIELSON (2012): Between Inclusion and Exclusion: On the Topology of Global Space and Borders. *Theory, Culture, Society* 29(4-5): 58–75.
- NAPOTENI DELAVCI. Dostopno na: <http://www.napotenidelavci.si/sl/> (7. maj 2016).
- NEOCLEOUS, MARK (2003): *Imagining the State*. Maidenhead: Open University Press.
- PREDSEDNIK RS (2016): *Mnenje predsednika RS Boruta Pahorja o stanju pripravljenosti Slovenske vojske*. Dostopno na: <http://www.predsednik.si/up-rs/uprs.nsf/objave/E9B8FDFC3888DE2AC1257FAA004478B9?OpenDocument> (6. maj 2016).
- RUMFORD, CHRIS (2006): Introduction: Theorizing Borders. *European Journal of Social Theory* 9(2): 155–169.
- SASSEN, SASKIA (1996): *Losing control? Sovereignty in the Age of Globalisation*. New York: Columbia University Press.
- SCHMITT, CARL (1985): *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Massachusetts, Cambridge: MIT Press.
- TICKTIN, MIRIAM (2005): Policing and Humanitarianism in France: Immigration and the Turn to Law as State of Exception. *Interventions* 7(3): 347–368.
- WALTERS, WILLIAM (2006): Border/Control. *European Journal of Social Theory* 9(2): 187–203.
- WALTERS, WILLIAM (2011): Foucault and Frontiers: Notes on the Birth of the Humanitarian Border. V *Governmentality: Current Issues and Future Challenges*, U. Bröckling, S. Krasmann in T. Lemke (ur.), 138–164. Oxon and New York: Routledge.